

Az ICAU 12. konferenciája: bővített összegzés

Az Aleph-rendszer használóinak nemzetközi összejövele hagyományosan nemcsak érdekvédelmi és érdekegyeztetési fórum, hanem az anyavállalat fejlesztési tevékenységének bemutatója is. Az idei seregszemlén ismertetett új fejlesztések a Metalib és az SFX, amelyek más rendszerbe is beépíthető alkalmazások. Az USA-ban nagy sikerrel terjesztett ALEPH500 elnevezésű megújított integrált rendszer – ezt telepíti a Harvard, az MIT, a MELVYL mellett egy sor felsőoktatási könyvtár – ennek a két eszköznek a segítségével ágyazódik bele egy még szélesebb integrációs környezetbe.

2001. október 15–17. között részt vettem Thesszalonikiben az *International Consortium of Aleph Users (ICAU)* [1], az Aleph-használók nemzetközi konzorciumának szokásos évi konferenciáján. Ám nemcsak saját munkahelyemet, az Akadémiai Könyvtárt [2] képviseltem, hanem az a megtiszteltetés is ért, hogy *Egyházy Tiborné*, a MACS (Magyar Aleph Csoport) elnöke fölkért arra, hogy lássam el az összes magyarországi felhasználó intézmény képviselőjét. Mint kiderült, jó okkal, mert rajtam kívül egy teremtett lélek hazai gyűjteményből nem volt. Igaz, én se jártam már ilyen konferencián öt éve, most is csak alapos indokkal: idén nyáron vágtunk bele az elmúlt évtized legnagyobb váltásába: a grafikus felületű ALEPH500-ra (továbbiakban: A500) való áttérésre, amely egyúttal az operációs rendszer cseréjét (Open VMS → UNIX) és a MARC alapú katalógizálásra való áttérést is jelentette/jelenti. Utazásom első tapasztalata: ezek az összejövetelek rendkívül fontosak, máshol fellelhetetlen tudás és tapasztalat birtokába jut az ember. Erőfeszítéseket kell tenni e tény tudatosítására, a fenntartók és főhatóságok részéről is pénzügyi forrásokat kell áldozni arra, hogy ilyen konferenciákra eljussanak a könyvtárak képviselői: a ráfordítás bőségesen megtérül a rendszer üzemelése, a problémák kezelése stb. során. De hát ez közhely, mégis újra el kell mondani. Rajtam kívül itthonról még *Naszádós Edit*, a magyarországi terjesztő, az *Ex Libris Hungary (EXLH)* [3] képviselőjében vett részt ezen a rangos ülészen.

A rendezvény stílszerűen egy Aleph-rendszerrel dolgozó intézményben, a Thesszaloniki peremén elhelyezkedő, szemmel láthatólag zöldmezős beruhásként nemrég felépült oktatási központban volt. A pazar konferenciateremben praktikus

egyre táguló négyszögekben voltak az asztalok, közöttük kényelmesen lehetett közlekedni, minden asztalnál mikrofon, egyszóval a technikai háttér is kifogástalan volt. A Cedefop (Centre européen pour le développement de la formation professionnelle) jó választásnak bizonyult: a rendezők gondoskodtak arról, hogy az üléseken való részvétel szinte 100%-os legyen, hiszen az épületkomplexum ténylegesen kinn a préin áll, távol a várostól. A belváros különböző pontjain lévő szállodákban lakó résztvevőket busz szedte össze reggel, este pedig buszokkal tértünk vissza a hotelekbe.

Az eseményt komoly közfigyelem övezte. A 31 országból összegyűlt 150 könyvtáros ülészakát és megmozdulásait, kulturális eseményeit a BBC forgatócsoportja kamerákkal kísérte; fogadást adott a társaságnak Thesszaloniki polgármestere. Számos jel utalt arra, hogy Görögország az Európai Unió tagja, és igenis tisztában van szakmánk és intézményeink kimagasló szerepével a tudás társadalmá kiépítésében. A legnépesebb a dán meg az olasz küldöttség volt, csoportjaik hagyományosan aktívak. Izlandból hárman jöttek a reykjavíki nemzeti könyvtárból. Új szint jelentett az amerikaiak jelenléte, ami észrevehetően emelte az esemény rangját. Csak remélni lehet, hogy az ő befolyásukkal a régi, a terjeszkedés eufóriájában kissé háttérbe szorult felhasználók is kellő figyelemben részesülnek.

Ülésszak – előadások

A megnyitó beszédet *Johan van Rens*, a Cedefop igazgatója mondta. A Cedefop működését ismertette – az élethossziglan tartó tanulás ösztönzését

és a tudás cseréjét tekintik céljuknak –, a komplexum pedig a szakoktatás kiszolgálására hivatott referenzközpont, pontosabban az Európai Unió szakképzési központja. Honlapja az Europa-szerveren található [4]. A Cedefopban zajló tevékenységek egyik jelentős teljesítménye a szakoktatás szakértőinek szánt interaktív weblap, az elektronikus oktatófal (Electronic Training Village) [5], ahol bőven foglalkoznak az elektronikus tanulás, az e-learning témájával is.

Ehud Arad az Aleph anyavállalata, az Ex Libris Ltd. (EXL) [6] nevében tartott köszöntőt. A cég folyamatosan növekedett, ma már 170 alkalmazottja van, ebből 40-en kizárólag fejlesztéssel foglalkoznak. A létszámban nincsenek benne a terjesztő cégek a világ minden táján. Ma az Aleph fejlesztése három központban zajlik, Jeruzsálemben, Chicagóban és Hamburgban. 46 országban 728 az installálások száma ebben a pillanatban. Most került a listára Szingapúr és Tajvan. A pekingi nemzeti könyvtár, a melbourne-i egyetem is Alephet választott, jelen vannak Kolumbiában és Chilében. Előterbe kerültek a konzorcium típusú installálások. A vállalat fejlesztési terveiben kiemelt figyelmet kap a kliens új típusa, a használói felületet teljesen átszabják. Dolgoznak az ún. X-szerver koncepción, amely eltérő rendszerekhez nyújt összeköttetést. Szó esett az A500-ba nem integrált új eszközökről, amelyet külön kell megvásárolni. Ilyen az OpenURL-szabványra támaszkodó SFX kapcsolódási szerver, amelyet számos nem Aleph-használó is megvásárolt. A *Metalib* a másik integráló eszköz, amolyan infoportál. Ez a termék a tárgyi katalógusok és egyéb források egyszeri belépéssel való keresését teszi lehetővé, adatbázisok közös lekérdezésére alkalmas. A *DigiTool* pedig a multimédia objektumok adminisztrálására és publikálására való eszköz. Jelenleg béta-tesztelés alatt áll. Szó került még az *Alephinóról*, a hamburgi iroda általi fejlesztéséről. A BIS és egyéb rendszermaradványok (legacy) felhasználásával készült termék, a „kis” Aleph a kisméretű könyvtárak számára áramvonalasított szoftver.

A digitális jelenlét a könyvtárban arra ösztönözhet – folytatta *Ehud Arad* –, hogy a könyvtári szervezetet és a könyvtári tudást egy szélesebb környezetben modernizáljuk. Korábban az információs környezet stabil volt, ma már szakadatlan a digitális gazdagodás, és egyre szaporodó szabványok igyekeznek háttérrel biztosítani a számbavételnek és az egységes kezelésnek. Új szabványok pl. az OAI (Open Archives Initiative), XrML (extensible rights management language), OeBF, RDF, XMP,

OpenURL stb. *Arad* szerint a digitális könyvtár moduláris megközelítést igényel, az upgrade-et, a verzióváltást modulárisan, tehát üzemfenntartás mellett lehet végezni. Cél a rugalmas platform – ez mindig is az Aleph egyik erőssége volt –, amely kezelni tudja a digitális kincseket (assets), és integrálja a disszertációk, képek, videók elérési módjait. Az interoperabilitás, az eltérő platformok kölcsönös használata is kulcsszó ma: az SFX ezt garantálja, ahogy a *Metalib* is, valamint az X-szerver, és az XML-t kezelő megoldások.

A következő előadásban az ICAU elnöke, *Guido Badalamenti* (Sienai Egyetem, Olaszország) pénzügyi számadást tartalmazó áttekintést nyújtott. A beszámoló fő pontjai: az ICAU tagdíja 220 USD marad; a kapcsolatfelvétel létrejött az észak-amerikai használói csoporttal (NAAUG); a Steering Committee hatékony tevékenységet folytatott a fejlesztés irányát befolyásoló használói kérések elfogadtatásában, és általában véve korrekt a kapcsolat az EXL vállalattal. Az elnök szólt még arról a 2001 tavaszán lebonyolított felmérésről, amelynek eredményét, a Satisfaction Survey 37 oldalas anyagát minden küldött kézhez kapta.

A Steering Committee szombati üléséről

Az elnöki beszámolót követő előadásblokkot *Goran Skogmar*, a svéd Királyi Könyvtár képviselője vezette be. Itt vetem közbe, hogy tapasztalatom szerint *Skogmarék* gyűjteménye, a stockholmi Kungliga Biblioteket rendelkezik az egyik legjobb webes katalógussal, ajánlom használatát [7]. *Skogmar* a Steering Committee és a nemzeti csoportok vezetőinek szombati ülését foglalta össze a plenáris testület részére. Mivel a vezetőségi ülésen én is részt vettem, ismertetem az ott történeteket.

Skogmar moderátorként emlékeztetett arra, hogy a használói csoport célja lobbizás és érdekvédelem a tulajdonossal és a terjesztőkkel szemben. Szinte menetrendszerűen visszatérő, sokéves panasz a nemzeti csoportok állapotjelentéseiben csakúgy, mint a szombati ülésen, hogy a helyi szupportcégek elégtelen létszámmal, egyfajta szűk keresztmetszetben működnek. A nemzeti képviselők szóbeli beszámolójából kiemelhetők a következők. *W. Hamedinger* (ACC, Ausztria) és *R. Schmidt* (Hochschulbibliothekszenrum, Köln, Németország): Sok a patch, a verzió, ezeket egyre gyorsuló ütemben hozzák forgalomba. Így az áttérések aszinkronitása miatt elvész a korábbi kompatibilitás az Aleph-használó könyvtárak között hazai és

nemzetközi szinten egyaránt. Nehézkes a rekord-átvitel a rendszerben.

O. Thiele (IDS, Svájc): A verzióváltásoknak tulajdonítható, hogy a minőségi szolgáltatás – Quality Control – nem biztosítható. Probléma van az UNICODE implementálásával. Az Oracle7-ről az Oracle8-ra való áttérés a 14.2 verzióval nagy zökkenőkkel jár.

B. Gerrity (Boston College): Két éve létezik az észak-amerikai user-group [8]. Nyitottak az együttműködésre az ICAU-val; az ülés végén erre vonatkozó szándéknyilatkozatra sor is került. A 14.2-ben látható webfelület dizájnya az MIT-ből származik.

E. M. Poulsen (Aalborg University, Dánia): Náluk két használati csoport van: academic-public, tehát egy a kutató/egyetemi könyvtárak, és egy a közművelődési könyvtárak részére, ám számos közös program, vitanap rendezésével tartják a szoros kapcsolatot. Kérdése az EXL-hez, hogy a máshol, pl. az USA-ban folyó extra fejlesztés eredményeit megkaphatják-e más könyvtárak is.

A. Bezzi (Bocconi Egyetem, Olaszország): A gyakori verzióváltás a hardvert, szoftvert és a könyvtárosi háttérrel is érinti, ezek jelentős költségek. Javasolják, hogy legyen néhány kiválasztott könyvtár, ahol a verziókat először tesztelik, és csak a stabilitás elérése után terjeszték.

G. Bennett (University of Westminster, Anglia): Helyi fejlesztéseket, lokális szkripteket nem tudnak áttemelni az új verzióba. A migráció során az alephesek többnyire nem tudják biztosítani, hogy ezek átkerüljenek az új platformra.

Bánhegyi Zsolt: Beszámoltam a magyarországi helyzetről Egyházy Tiborné útmutatása alapján. A 34 hazai könyvtár eléggé változatos típus szerint is: túlnyomórészt felsőoktatási/szakkönyvtárak, vannak közművelődési (2), vállalati (4) és egyházi (2) könyvtárak; verzió szerint is: az 500-as különböző verzióit ma 16 könyvtár használja, 18 pedig még a régi, 300-as rendszerben működik; és platform szerint is: SUN (11), Compaq (11), IBM (8), HP (3) és DEC (1). A szóródás problémáját szintén jeleztem, a szupport kullog az alkalmazás után, és bizony problémát okoz, hogy az EXLH van megbízva egyes környező országokban a terjesztéssel, szupporttal. Ennek rovására írható, hogy nagyon elnyúlik az átállás, korábban megszokott és stabil szolgáltatások, sőt az egyszerű elérés instabillá válik. Hónapok óta nincs magyar nyelvű használói

párbeszédfelület, a migráció során nálunk is elvesznek funkciók, és a régi verzióból az adatok egy része nagy nehézséggel, manuálisan vihető csak át. Mindazonáltal önkritikusan hozzátettem, hogy a szupport felelősségét nem szabad túldimenzionálni, mert a fogadó oldalon is hiányosak a feltételek. Pl. az MTA Könyvtárában kevés az ember egy ilyen migráció normális lebonyolítására, menedzselésére. Idéztem egy korábbi írásomból a könyvtári szolgáltatásokat gúzsba kötő létszámstopról [9], majd kifejtettem: a könyvtárosság már a webet megelőzően is, de azóta fokozott mértékben munkaerő-igényes szakma lett. A munkaköri leírások reménytelenül elavultak, ezek kereteit messze túlnőtték a pozíciók betöltői, a sok vadonatúj szerep és munkakör mellett a régiek is átrajzolódtak. A szakma feleslegessé válásáról szóló egykori rémképek nem váltak valóra: már messze vagyunk azoktól az évektől, amikor az olvasók maguk is elboldogultak az olvasóteremben. Egyre jobban igénylik a könyvtárosi segítséget, a sokféle forrásban, adatbázisban való eligazodásnál kénytelenek a könyvtárosra támaszkodni. Az amerikai könyvtári referenzszolgálatok statisztikái ma azt mutatják, hogy az egy olvasóra szánt könyvtárosi idő évek óta meredeken emelkedik. Ezzel kapcsolatban egy amerikai levelezőlistán elhangzott, hogy az olvasók maguk követelik ki, hogy a könyvtárosok száma emelkedjék [10].

Ezután *M. Vojnar* (Oloműc, Csehország) szólt röviden: a Prágában korábban székelő szupportcég már nem létezik. A CASLIN, tehát az egész cseh és szlovák országos hálózat közvetlenül Izraelből kapja a szupportot, ami kissé nehézkessé teszi a kapcsolattartást.

Budapest és az itt székelő szupportcsoport szakértelme csábító lehet, ám egy újabb ország, sőt országok ráterhelése az EXLH-ra tragikus hatással járna a hazai Aleph-könyvtárak számára...

A szombati ülés végén Skogmar összefoglalta az elhangzottakat: a verziótobzódás megfékezésére tudomása szerint az EXL már tesz lépéseket: a verziókat 2002-ben egységesíteni akarják. Az EXL-nek figyelmet kell fordítania régebbi használóira, nemcsak a potenciális vásárlókra, még ha érthetőek is a növekvő piaci részesedésre irányuló erőfeszítéseik. Szintén általános panasz a dokumentáció hiánya. A kézikönyv és egyéb dokumentáció elérése akár online, akár papír alapon, sürgető mindenütt. A bugok, hibák kijavítása sokszor érthetetlen módon együtt jár újabb hibák generálásával. A modulok funkcionalitása romlik, a

Kölcsönzést (CIR) hozták fel többen példaként. A. M. Jensen a viborgi városi könyvtár (Dánia) esetét idézte: vadonatúj, robusztus szerveret vettek, a legújabb szoftverekkel, ennek ellenére az új Aleph-verzióval lassult az egész folyamat: évi 1 millió kölcsönzési tranzakciót végeznek, és számításuk szerint éves szinten 140 óra plusz késedelemmel kell számolniuk.

A bírálatokra a cég részéről többen reagáltak. A patchek, javítócsomagok tervezetlen és tesztelés nélküli, sietős implementálásával kapcsolatban elmondták, hogy a számítástechnikai világban megszokott jelenségről van szó, hiszen az erős verseny a piacon rákényszeríti őket is a termékek mielőbbi piacra dobására. Az is gond, hogy a fejlesztés folyamatos, és hovatovább lehetetlen megmondani, hogy most álljunk meg, mert innentől már új verzió van. Ennek stratégiai tervezése mindazonáltal szükséges – ismerték el, és ígéretet tettek arra, hogy az ezzel járó instabilitást és a patchek kiadását kordában fogják tartani. Tájékoztattak továbbá arról, hogy a dokumentációval foglalkozó team megújult az EXL-nél, és hamarosan egészen új dokumentációs interfész készül el.

Új alephes könyvtárak

Ez után következett az új alephes könyvtárak bemutatkozása. Larry Woods (University of Iowa) [11] az új amerikai intézményekről beszélt. A Harvard Egyetem [12] már elkezdte az installálást, a NOTIS integrált rendszerről térnek át az Alephre. 13 millió rekordjával a Harvard új katalógusa 2002 júliusára lesz hozzáférhető. A California Digital Library is a NOTIS-t cseréli föl Alephre; a University of California campusait összefogó superkatalógus, a MELVYL [13] 21 millió rekordjának migrálását 2002 márciusára tervezik. Az MIT, a Massachusetts Institute of Technology [14] Aleph-rendszere most válik elérhetővé, ők a GEAC rendszert hagyták el az Aleph kedvéért. Idei „zsákmány” a University of Maryland [15] 16 campusa, amelyek a CARL, a DRA, és a Dynixről állnak át mind az Alephre, valamint a University of Delaware [16].

SUNY-Connect

Az indulással birkózó intézmények ellenpontjaként következett Maureen Zajkowski (State University of New York = SUNY) [17] referátuma. A SUNY-nál 1999-ben indult az Aleph, ma 71 könyvtárat fog

össze, 64 campuson, 18 milliós online állomány-nyal. 400 ezer hallgatót szolgál ki a rendszer. A SUNY-Connect több mint szimpla Aleph-implementálás, az egymástól távol lévő campusok (Oswego, Albany stb.) klaszterszerűen, egy rendszerben állnak, szállítanak egymáshoz; közös elektronikus rezervet alakítottak ki.

Megjelentetési séma (MARC21: 853)

Donna Hirst (University of Iowa) a folyóiratok megjelentetési sémájának gyakorlatáról, a 853-as MARC-mező használatáról érkezett az Aleph 12.4 verzió alapján. A megjelentetési sémát két módon rögzíthetjük, egyrészt a folyóiratmodul kliensében található Aleph Publication Schedule alapján, másrészt a kronologikus adatok számára fenntartott 853-as mező használatával. Hirst a MARC21-en belüli mező használatát hatékonyabbnak találta, mint a folyóiratmodulon belüli eljárást. Ilyen 853-as mezős megjelentetési sémát a retrokonverzióban betöltött anyagnál nem kellett készíteniük. A Harvard ez irányú tevékenységét majd később használni lehet, hiszen ők kb. 40 ezer folyóirat-megjelentetési sémát készítenek. Említést tett még a CONSER-ről mint forrásról [18].

Új funkcionálisok az A500-ban

Judy Levi (EXL – fejlesztési szakértő) az A500 új funkcionálisairól tartott előadást. Saját megjegyzésem ehhez: számos új, külső elem van jelen az A500-ban (pl. az Apache-szerver [19], az Oracle [20] adatbázis-kezelő – RDBMS), és ezek integrálása gondot okoz: a stabilitás leromlása részben ennek tudható be. Nyilvánvaló azonban, ahogy Levi kifejtette, hogy az Apache-szerver alkalmazásáról nem mondhatnak le. Az Apache démonként figyel a csatornát; *de facto* szabványnak számít a Unix webszerverek körében. Az Apache [21] átveszi az Aleph www-szerver munkáját, és javítja a válaszidőt. (Ezt, bevallom, csodálkozva hallottam a viborgi könyvtár részéről elhangzott panasz, a sebességromlás után.)

Az unikód (Unicode) és a besorolás a 14.x verzióban

Érdekes volt Levi fejtegetése az unikód [22] integrálásáról. A 14.1 verzióban a BIB (bibliográfiai) adatok UTF-8-ban vannak kódolva, az ADM (adminisztrációs) adatok pedig még ASCII-ben, a

helyi kódlap szerint. A 14.2-ben viszont már mindkettő UTF-8-at használ. Az UTF-8-ban a karakterek egy, kettő vagy három bájtton vannak ábrázolva, az első 127 karakter még 1 bájtton, a többi pedig 2, illetve 3 bájtton ábrázolódik. A WEBOPAC-nál tudni kell, hogy a Netscape 6x (tehát a 4x még nem!) és az Internet Explorer 5 támogatja az UTF-kódolást. Van persze egy alapbeállítás, amit a rendszer megjelenít, ha a böngésző nem ismeri az UTF-et. A Böngészés (Browse) és a Keresés (Search) szöfelbontására külön táblák szolgálnak.

Az indexálás és szöfelbontás kérdéskörénél szóba került, hogy a besorolási eljárások (filing) az ALEPH 300-ban beépített rutinok voltak. Az A500-ban ezzel szemben saját beállítású táblázatok, besorolási komponensek vannak mind a szavak, mind az indexben való besorolás számára. A szöfelbontás hasonló a besoroláshoz: beállított eljárások döntik el, melyik karaktert kell üressé változtatni. Vannak speciális elemek, a kötőjel és az aposztróf. Ezeket üres helyé konvertálja a rendszer a megfelelő tábla alapján. Például az O'Connor esetében ignorálja az aposztróft, de a besorolásnál a helyet meghagyja. Gond, hogy sok az eltérő írásmód – katalog, catalog, catalogue; color, colour stb. –, a megoldás a szinonimaszótár beépítése lenne. Ekkor a Keresés bármelyik szóra előhossa a többi szóvariáns tételeit is (és természetesen csak a Find vagy Search célzott keresésnél, mert a listában e szavak máshol állhatnak).

A most alakuló 15. verzióban új vonás, hogy a szolgáltatások (a segédprogramok) a webről a GUI-ra vándorolnak, a modulokhoz. Felhívta a figyelmet a zárt raktáras könyvtárak gyakorlatát megkönnyítő eljárásra: közvetlenül a könyvraktárba is lehet irányítani a kérést, ott ellenőrzik kölcsönözhetőségét, és előkészítik a kért anyagot.

Fejlesztések a GUI-felületen

Erről ismét Judy Levi beszélt. Az A500-nál fő szempont a funkcionalitás volt. A feladat már kétfelé vált: (1) számítástechnikai rész/programozás, (2) dizájn – tehát a dizájn szinte teljesen elkülönül. Az egér használatának tapasztalata a könyvtárakban nem a legjobb, ezért a fejlesztést a segédbillentyűk használata felé viszik. Erre a célra a teszt a Kölcsönzési modul (CIR), hiszen ez megbízható visszajelzést közvetít: a funkciók itt összetettek, gyakori a személyzet forgása, és a szolgálat különösen intuitív gondolkodást igényel. Levi bemutatta a még tervezési szakaszban lévő Kölcsönzési

(CIR) felületet. A keretek megjeleníthetők, eltüntethetők; az alsó ketrec a mindenkori aktivitás munkaterülete, a felső pedig a gép üzeneteire való. A balkéz felőli terület a navigációs felület. A „workflow” (munkafolyam, összefüggő munkamozzanatok kapcsolódása) egérrel végezve nem túl hatékony, ezért számos funkciót majd felváltanak a billentyűkombinációk. Az új felület 2002 nyarára válik terjeszthetővé.

E-reserves = „elektronikus rezerv”

Az elektronikus félretétel, a könyvek ideiglenes olvasótermi tárolására emlékeztető funkció az E-reserves, az Aleph külön modulja. Ez a korábbi Course reading nevű modul utódja. Egyetlen keresési felületet ad számos típusú dokumentum tárolására. Kapcsolódhat pl. a DigiTool segítségével a képek stb. megtekintéséhez, az egyik Oracle-táblában tárolt objektumok előhívására. Lehet célpont vagy link egy 856-os mezőn keresztüli URL, SFX, vagy egy adott API-alkalmazás külső forráshoz. A tantárgyi olvasmányok közvetlenül ebben a modulban is katalogizálhatók, illetve áttölthetők a katalógusból.

Levéltárak

A levéltári-kézirattári gyűjtemények kezelésével foglalkozó szekcióban Anita Hollier (CERN) [23] előadásában hangsúlyozta, hogy az Aleph ideális eszköz a levéltári-kézirattári anyagok kezelésére. A fő alapelv a „respect des fonds”, minden levéltáros alaptétele. Egyértelmű, hogy levéltárakban is a könyvtári elveket követő anyagrendezés a járható út, akár a múzeumoknál. A katalogizálást az általánostól indulva a specifikusig kell vinni, a legfelül levő egység a FOND, onnan kell egyre mélyebbre ereszkedni a hierarchia lépcsőin a partikuláris dokumentumok felé. Az elsőrendű szabvány az 1992-ben elfogadott International Standard of Archival Description – ISAD (g). A besorolási adatok, az authorityk szabványa pedig az International Standard of Archival Authority Records for Corporate Bodies, Persons and Families – ISAAR (CPF) [24]. Vannak más, most divatba jövő szabványok, pl. az USA-ban népszerű, egyszerűsített hierarchikus EAD szabvány [25]. A CERN levéltára A. Hollier szerint hatalmas szellemi és történelmi érték, a tudományos dokumentáció mellett számos személyes, nagy tudósok tevékenységét megőrkítő iratot rejt az archívum. Az ISAD-leírással készült rekordok elérhetők az Alephben.

Austrian Library Network (ALN)

Az osztrák könyvtári hálózatról *Andrea Kroneisl* (Állatorvosi Egyetem Könyvtára, Bécs) beszélt. Az ALN hátterében egy erőteljes gerinchálózat, az akadémiai szférát kiszolgáló AConet [26] áll. Ez a rendszer homogén – 25 A500-as rendszer 12 szerveren fut, tagjai az Österreichische Nationalbibliothek, 17 egyetemi könyvtár és 22 egyéb, elsősorban szakkönyvtár [27]. Az ALN-hez tartozik még tíz ún. Z30-Tool eszközzel rendelkező könyvtár: ezek az Alephben csak példánybevitelre jogosultak. Az egész rendszer magja a központi katalógus, amely német impresszumok esetében elsősorban a Deutsche Bibliothekre [28] támaszkodik. A katalogizálás a központi rendszerben történik, és a bibliográfiai tételeket online töltik le a helyi rendszerekbe. Az authority rekordok szintén így kerülnek a lokális szintű OPAC-okba. A központi rendszer által kínált szolgáltatások: könyvtárközi kölcsönzés, közös katalogizálási felület, authority fájlok használata, folyóiratok állományi adatai, referátumokhoz és tartalomjegyzékekhez való hozzáférés. A helyi rendszereknél használt modulok: GUI (grafikus használói felület), OPAC (online katalógus), ACQ (szerzeményezés), SER (folyóirat), CIR (kölcsönzés). Az Austrian Library Network ma 3,5 millió címet tartalmaz.

Egyesített vagy virtuális? – Union vs Virtual

Tamar Sadeh (EXL fejlesztési szakértő) az egyesített katalógus és a virtuális keresés (Metalib alapú) funkcióinak eltéréseit vetette össze. Az egyesített katalógus (Union Catalog) egy központi adattár. Ismert adatokat tartalmaz; statikus, tagsági forrásokra támaszkodik. Jellemző rá az információ előzetes feldolgozása – „just in case” = „ha netán kell”. Előny lehet a jobb teljesítmény, mert más adatok integrálása már előre megtörténik. Az adatok teljes ellenőrzés alatt állnak (bibliographic control). A Union Catalog konglomerátumszerű, az eredeti rekordhoz való kapcsolati azonosító megmarad, és navigálni lehet odaugrással vagy beemeléssel. Az adatok szépen összefésültek; a duplumszűrés alapfeladat – a duplumok folyamatos kiküszöbölése, a deduplikálás mégis az egyik legkeményebb probléma.

A virtuális katalógus az egyesített katalógussal ellentétben nyitott; dinamikus. Az adatok nem előre feldolgozottak – „just in time” = „amikor épp kell”. Indexek nincsenek, az adatok nem egy helyen

vannak tárolva. Ennélfogva nem függ egyetlen centrális helytől – stabilabb. Nincs központi karbantartás, és nem igényel különösebb együttműködést. Ám a források elérési adatait az egyes keresési pontokon külön-külön kell állandóan karbantartani. A szakértő *T. Sadeh* véleménye végül: mindkét típusra szükség lehet/van [29].

Integrált keresés: one-stop shop

A következő előadást ugyancsak *T. Sadeh*től hallhattuk, aki azt a két jelentős eszközt (SFX, Metalib) mutatta be, amely részben független fejlesztés eredményeként jött létre, és ma nem része az A500 standard installációjának – sőt, más integrált rendszerhez applikálva is kínálják mindkettőt. Ehhez némi előzetes áttekintést szeretnék fűzni.

Az utóbbi időben több gyártó fejlesztési terveiben előtérbe került a *one-stop shop*, az eltérő típusú elektronikus rendszerek ténylegesen egy kiindulási pontról való kezelésének megvalósítása. Ilyen eszközt először a California Digital Library bocsátott rendelkezésre. A *Searchlight* [30] kipróbálható volt a kaliforniai rendszeren kívül is, több mint száz eltérő adatbázison végzett szimultán keresést, de bizonyos funkciók csak a UC részére voltak fenntartva. A *Flashpoint* [31] a Los Alamos National Laboratory könyvtárának saját fejlesztése. Ilyen a *Fretwell-Downing Zportal* [32] nevű terméke, a *Copernic Aggregator* [33], az *Endeavor ENCompass* [34] nevű eszköze. Magától értetődő, hogy a Z39.50 [35] kompatibilitás a kulcsa egy ilyen szolgáltatásnak. A szoftvernél nem triviális nehézség, hogyan csomagoljuk a kérést, a queryt és az eredmény feldolgozását. Ha egy adatbázisnál hiányzik a Z-támogatás, a kérés elküldése aránylag egyszerű, az eredményeket viszont kissé primitív, ún. screen-scraping technikával oldják meg. Ennél az eljárásnál az igényelt információt kulcsok alapján gyűjtik, „kaparják” össze, pl. a képernyőn való elhelyezkedés alapján. De a képernyő bármely apró változása romba dönti az eljárását.

A kérések sugárzása (broadcast) és az eredmények megjelenítése az egyes adatbázisokból visszaérkező adatok képernyőre vitelével nem elégséges, hiszen a használók elvárják a duplumszűrést (dedupling), az összefésülést (merging), a súlyozást (ranking), az eredmények normális méretűvé apasztását (trimming) és a rendezést (sorting) is [36]. A különböző adatbázisok egy pontról való elérését biztosító eszköz (Metalib) és annak

fő eleme, az SFX egymáshoz szorosan kapcsolódó alkalmazások.

Metalib + SFX

Mire is képes a *Metalib*? Röviden: heterogén források homogén kezelésére, amikor egyetlen belépéssel platformfüggetlen módon kereshet az ember, és az eredmény összefésülve jelenik meg. A *Metalib* [37] szabványos használói interfész és portál a hibrid információs források eléréséhez, tehát az új digitális források és a hagyományos források eléréséhez egyaránt. Egy felületről láthatók a következők: OPAC, különgyűjtemény, adatbázis, e-journal, tárgyi katalógus, keresőmotor, archívum. Ehhez jön még két, rendkívül fontos applikáció: engedélyeztetés (authorization) és hitelesítés (authentication) [38]. Egyetlen jogosultsággal számtalan helyhez nyújt hozzáférést, parallel keresést tud végezni. Odaugrik a forráshoz, a találati halmazt elhozza (FETCH), a rekordokat összefésüli (SORT), és összevontan megjeleníti. A *Metalib* társtechnológiája, az *SFX* garantálja a kapcsolódást a linkekhez.

Az *SFX* [39] lényegében a weben található, válogatott tudományos források közötti, kontextusérzékeny linkelést teremt meg. Szinte észrevétlen kapcsolódást teremt a különböző heterogén referenszpontokhoz, gyűjteményekhez a forrás-célpont (source-target) dinamikus összekötésével és széles körű navigálási lehetőségeivel [40]. A forrásból kiindulva – az OpenURL szabvány [41] alapján – eljutunk a szolgáltatási komponenshez, amely a megfelelő linkekhez megteremti a kapcsolódást, végül innen jutunk a célpontokig. Ami célpont volt, lehet forrás a következő keresési fázisban. Ha az adott adatbázisban van *SFX*-szerver, akkor a szokásos *SFX*-gombok megjelennek, a két *SFX*-szerver között megtörténik a kapcsolatfelvétel. Az *SFX* az OpenURL-t implementáló adatbázisokkal bővíti a szolgáltatásokat az EBSCO, az ER, az OVID stb. felé. Új *SFX*-célpont pl. a JSTOR. Az *SFX*-target támogatja a deep linket, a mélybe való hivatkozást [42], amely a teljes szöveget megjeleníti. Az *SFX*-et kínáló könyvtár maga tudja definiálni a linkeket a források között, ezek a források a könyvtár integrált szolgáltatásának részei lesznek [43].

Összefoglalva: a mai használó számára a heterogén forrásokhoz való gyors és kényelmes hozzáférés a legfontosabb: egyetlen, egyéniesített interfészen keresztül szimultán keresést végezni a források

sok tucatjain, jogosultsággal felvértezve autentikus, hitelesített adatokat összefésülve, súlyozottan rendezve képernyőre hozni. Az intézmény számára is csaknem megoldhatatlan feladat a források folyamatos növekedése és elütő jellege, a források széles spektruma, és egy adott digitális forráshoz, adatbázishoz való hozzáférés garantálása. A használók tájékoztatása nem kis terhet ró a könyvtárra, még minimális fokú „kiképzés” is meghaladja általában egy könyvtár lehetőségeit, de az olvasók sem érnek rá arra, hogy kitanulják a különféle forrásokban való eligazodást. *Ranganathan* egyik törvénye – takarékoskodjunk az olvasó idejével – új értelmet nyer. A *Metalib* és az *SFX* épp az egész kérdéskör mögötti technológiát és tudásbázist (Knowledge Base) kínálja, ezért meggyőződésem szerint elengedhetetlen eszköz a hazai könyvtári szolgáltatások integrálásához.

DigiTool

Az Aleph háza táján még egy újabb eszköz fejlesztéséről is értesültünk, ez a *DigiTool*. A Digital Asset Management System (DAMS) a digitális objektumok, vagy újabb nevén digitális kincsek (assets) menedzselésére kidolgozott szoftver. A kapcsolt és asszociált metadata révén az olvasó eljuthat a digitális kincsekhez: ezt végzi a *DigiTool*, amely video-, kép- vagy bármely fájltypust kezel. A mai képmegjelenítési igényeknek megfelelően a *DigiTool* elsődleges célja nem a bibliográfiai rekord, hanem a digitális objektum, ezért a rekord kikerülésével közvetlenül a képi objektumot jeleníti meg. Támogatja többek között a közismert metadata szabványokat, pl. a Dublin Core-t [44]. (A technikai adatokat a *DigiTool* kiszedi a fájlból, ezeket az adatokat indexekbe lehet küldeni.) Lehetséges fejlesztés: fulltextkeresés, a streaming audio- és videokezelése, copyright. Még nem eldöntött kérdés, hogy a *DigiTool* vajon része lesz-e az Aleph standard verziójának.

EDI

A könyvtárakat világszerte olasz könyvekkel ellátó kereskedőcég, a Casalini [45] tulajdonosa, *Michael Casalini* a szállítók és kiadók nevében tartott előadást az *Electronic Data Interchange (EDI)* használatáról integrált környezetben. Az EDIFACT kifejezetten a könyvek és a könyvtári beszerzések számára készült. Az A500-ban az EDI alapú rendelés és egyéb tranzakciók (ISO 9735) kitűnően működnek. A szabványt a szintaxis alapján az

EDITEUR [46] dolgozta át, és különféle implementációs irányelveket fektetett le. Ma már az árajánlat, a rendelés, a rendelésmódosítás, a rendelésre válasz, számla új előfizetésre elemek széles körben elterjedtek a könyvkiadók és kereskedők, valamint a könyvtárak között. M. Casalini befejezésül említést tett néhány, inkább a könyvpiarban használatos szabványról, amely még fontos lehet a könyvtárak számára (BISAC, SISAC stb.).

Összefoglalás

Rengeteg újdonság és érdekesség merült fel az ICAU-konferencián. Legfontosabb távlati – vagy nem is olyan távlati – célnak a hazai alephes könyvtárak szempontjából azt tartom, hogy a kiemelkedő technológiai eljárást megvalósító és ezzel valódi integrált szolgáltatást nyújtó ikereszközöket, a Metalibet és az SFX-et valamilyen formában és keretben be kellene szerezni. Sajnos, mint látható, az EXL nem kívánja ezeket a standard termék részeként szállítani. Javasolom, hogy esetleg a MACS mint konzorcium pályázzon ezekre, és így biztosítsuk a két robusztus integráló eszköz helyét könyvtárainkban, Aleph-rendszerünkben.

Ezúton köszönöm *Domsa Károlynénak*, az MTAK főigazgató-helyettesének és *Egyházy Tibornénak*, a MACS elnökének a kettős megbízást. Bizom abban, hogy a jelen beszámoló valamit vissza tud adni a konferencia intellektuális és szellemi tartalmából, valamint hangulatából – ehhez még olvasásuk el a zárófejezetet.

Kulturális hozadék: kirándulás az Athosz-hegyhez

A konferenciát a második legnagyobb görög városban, Észak-Görögország központjában, az egymilliós lélekszámú Thesszalonikiben rendezték meg. Thesszaloniki [47] tengerparti fekvésű, szép város, történelmi aurát áraszt, nagy egyetemét *Arisztotelész*ről nevezték el. A város *Nagy Sándor* nővéréről kapta nevét. Járt itt *Szent Pál* is térítőútján, az 50. év nyarán, legelső levelét épp a thesszaloniaiakhoz írta. A kereszties hadjáratok századaiban a város jelentősége megnőtt, még Thesszaloniki királyság is létezett 1204–1246 között. Thesszaloniki a Halkidiki-félsziget északnyugati csücskében helyezkedik el. A félsziget *Arisztotelész*nek, *Nagy Sándor* nevelőjének is szűkebb hazája, szülőfaluja, *Stagira*: buszkirándulásunk ezt a vidéket is érintette. Az egynapos

kirándulás fő attrakciója mégis a görög ortodox kereszténység egyik szent helyéhez, az Athosz-hegyhez tett „hajózarándoklás” volt. Halkidiki-félsziget dél felé három ujszerű nyúlványban terül el az Égei-tengerben, ezek a Kasszandra, Szithonia és Athosz. Az Athosz-hegy, görög nevén *Agio Oros* 50 km hosszú sziklás földszáv, katamaránunk ennek mentén hajózott végig egészen a csücsig és vissza, miközben a húsz-egynéhány, évezredes múltú monostorban a parttól kb. 300 méternyi távolságból végig gyönyörködhattuk. A hajó nem is mehetett közelebb, mivel hölgyek nem léphetnek a szigetre, mindössze tisztas távolból szemlélhetik. Következetességből nemcsak nők, de semmilyen asszonyi állat (nőstény) sem lehet a félsziget területén. Mount Athos az ugyancsak évezredes múltú Meteorák mellett az ortodox keresztény monasztikus élet központja. A *Keresztelő Szent János*ig visszanyúló életmód a IV. század elején a Kairó melletti sivatagba kivonuló *Remete Szent Antal* nyomán terjedt el, és közismert, hogy az ebből kivirágzó szerzetesség kulcsszerepet töltött be a kora középkorban az antik műveltség átmentésében. Az Athosz-hegyen az első szervezett remetetelep 963-ban jött létre *II. Nikoforosz Fokasz* császár támogatásával. 963: olyan évtized kezdete, amikor az egész magyarság sorsa máig tartó irányt vesz. A keresztény egyházszakadás, a Nagy Skizma ugyan még csaknem egy századdal később (1054) következik be, de a görög és latin ritusú kereszténység szétartó volta már ekkor tapintható. 963 már az *Árpád-unoka, (Z)soltfia Taksony kora* – az ő unokája, *István* néhány éven belül megszületik (970 körül) –, és a honfoglaló magyarok kapcsolata Bizánccal ezekben az évtizedekben igencsak intenzív [48]. A nyugati kalandosokat nem az imádság, hanem a „nagy áldomás” ivásának szokása jellemezte, vallási ügyekben inkább Bizánc felé orientálódtak. VII. (*Biborbanszületett*) *Konstantin* (meghalt: 959) szorgalmazta a magyarok megkeresztelését, 948-ban *Bulcsu* és *Tormás* herceg bizánci látogatása során meg is keresztelkedett. 953-ban *Zombor* hasonló célból vonult le Bizáncba, sőt ő még *Hierotheosz* térítő püspököt is Magyarországra hozta. Itt lelhetjük föl a kapcsolatot Thesszalonikihez, mivel a püspök fennmaradt pecsétjén a görög egyház egyik legnépszerűbb szentje, *Szent Demeter* [49] képe volt: ez arra utal, hogy a püspök is Demeter városából, Thesszalonikiből jött hazánkba, és az ősi Sirmiumot, azaz Szávaszentdemetert (ma Mitrovica) választotta székhelyéül, ahol Demeter a források szerint vértanúságot szenvedett [50]. Ekkor tehát javában zajlott a görög térítés: érdekes lehetett a nyelvi kapcsolattar-

tás, mivel a görög püspök nem tudott magyarul, a magyarok sem görögül, ám – az ezer évvel későbbi kötelező orosz előképe gyanánt – valamit értettek az itt élő szlávoktól szláv nyelven, Hierotheoszt bolgár–szláv tolmácsok segítették. És hogy a tolmácsok milyen hatékonyan végezték a munkájukat, azt karácsony, kereszt, szent, pap stb. szavaink bizonyítják. A Lech-mezei vereség (955) után eleink nem sanyargatták többé a német tartományokat, bizánci kalandozásokkal vigasztalódtak. Furcsamód ugyanis Bíborbanszületett Konstantinnal megromlott a magyarok viszonya: a kiváltó ok talán az volt, hogy Konstantin nem kultiválta tovább a magyar szövetséget az adóként szolgáló „ajándékokkal”, mai szóval dokumentumokkal -:), ehelyett *Olgát*, a kievi Rusz fejedelménőt tüntette ki császári kegyével. Portyázásban jártas eleink a bolgár cárral fenntartott „elvtársi” viszony következményeképpen akadálytalanul szelelhetek le Konstantinápolyig, és csaknem minden évben – főleg Konstantin 959-ben történt halála után – betörték a császárság területére: ekkorról való vitéz *Botond* története, aki a 958-as büntető hadjárat során buzogányát belevágta a császárváros érc-kapujába. 963-tól kezdődően Nikoforosz Fokasz a császár. Egy becses forrásunk, *Szüllitzesz* [51] szerint Nikoforosz uralkodása negyedik évében Péter bolgár cártól követelte, hogy akadályozza meg a törkök (vagyis mi, magyarok) becsapásait bizánci területre. Nikoforosz egyébként hadvezéri erények csillogtatása eredményeképpen került Bizánc trónjára, de ez a szegény ember 969-ben hitvese tevőleges segítségével az ellene szövetkező merénylők áldozata lett, utóda a császári trónon a szövetkezők vezetője, *Tzimiszesz János*, aki – bizonyára kitalálható – egészen addig neves hadvezírként tengette napjait. A bizánci viszony megromlásakor *Taksony* végül is Rómától kért püspököt: s ez már legalább félfordulat [52]. A Kárpát-medencét ugyan távoli, ám mégis baljós harapófogóként fenyegette a két császár, *Tzimiszesz János* meg *I. Ottó* újszülött szövetsége, amikor is *Ifj. Ottó* (II.) 972 húsvétján Rómában az akkori Szent Péter templomban oltár elé vitte a bizánci hercegnőt, *Theofanut*. Ekkor már Géza volt a trónon, és államférfiúi bölcsességének köszönhetően azonnal cselekedett: megüzente keresztelődési szándékát Ottónak, aki legott a Sankt Gallen-i szerzetest, *Bruno* püspököt küldte el Magyarországra [53]. 973 húsvétján Géza már mint keresztény király (rex) menesztette 12 tagú küldöttségét Quedlinburgba. Ő maga nem ment, hiszen nem került hűbéri függésbe a császárral, ellentétben a dán, a cseh és a lengyel uralkodókkal. Ez egyszerűen fantasztikus, mert alig 30 évre rá, fia *István* –

egy újabb *Ottó*, a *Harmadik*, és annak kiváló tudós nevelője, *Aurillaci Gerbert*, alias *II. Szilveszter* közreműködésével – képes volt prolongálni a széles sztyeppékről hozott mérhetetlen szabadságvágyát, és egy világi hűbériségtől mentes, független államalakulatot tudott létrehozni! De ez már egy másik történet. Még egy pillanatra időzzünk Quedlinburgnál, hiszen ez közvetlenül visszarepít saját korunkig, saját szakterületünkig. Arról van szó, hogy Quedlinburgban hűbéresként megjelent a skandinávok jó részét a keresztény nyájba terelő dán *Harald Blatand* király is, akiben melleleg *Hódító Vilmos* anyai szépatyját tisztelhetette. Innen már csak egy ugrás *Harald Bluetooth*, akinek így torzított nevével egy egészen különleges eljárás-módot (bluetooth technológia) [54] nevezett el a svéd Ericsson cég. Zárjuk kis körképünket az Athosz-hegyi jámbor remetékkel: az adatok szerint 1050-re a telepek nagy része már kiépült, és akkor kb. 7000 szerzetes élt az Athosz-hegyi remetelakjaiban. Az évezredes történet után a monostorok tovább működnek, és ma is jelentős számban vonzzák a monasztikus élet elhivatottjait a keleti kereszténység országaiból.

Irodalom

- [1] ICAU honlapja: sab.unisi.it/ica – Az előzményekről annyit, hogy 1993-ban az ICAU 4. konferenciáját Budapesten rendezték, és 1994-ben Frank Róza, a BME Könyvtárának munkatársa volt az ICAU titkára. Lásd TMT, 5. sz. 1994. p. 212.
- [2] Magyarországon az első Aleph-installálást Lebovits Imre igazgató kezdeményezésére a BME Könyvtára valósította meg 1991 őszén. Ezt követte másodikként az MTA Könyvtára 1992 áprilisában. Az MTAK honlapja: w3.mtak.hu
- [3] Ex Libris Hungary, röv. EXLH: www.exlh.hu
- [4] Cedefop: www.cedefop.eu.int
- [5] Electronic Training Village: www.trainingvillage.gr
- [6] Ex Libris Ltd, röv. EXL: www.exlibris.co.il
- [7] Svéd Királyi Könyvtár: www.kb.se
- [8] NAAUG: www.naaug.org
- [9] „Valamilyen avitt és érthetetlen irányelv alapján az Akadémiai Könyvtárnak évről évre csökkentenie kell a munkatársi létszámot. Annak ellenére, hogy a kutatóintézetek és a teljes akadémiai közösség számára meglehetősen munkaigényes és értéknövelt szolgáltatást biztosított, annak ellenére, hogy a könyvtár-informatikai munkaerő szerepe hálózati közvetítőként egyre erősödik.” = Magyar Tudomány, 2001. 6. sz. p. 683.
- [10] Lásd Robert L. Hadden fejtegetését a DIG_REF levelezőlistán – Subject: Multiple caveats-Labor-intensive Library Work (2001. július 23.) –, valamint saját hozzászólásomat: groups.yahoo.com/group/dig_ref/message/3924

- [11] University of Iowa: www.uiowa.edu
- [12] A Harvard Egyetem katalógusa: hollisweb.harvard.edu
- [13] A California Digital Library és a MELVYL honlapja: www.cdlib.org/collections/
- [14] A Massachusetts Institute of Technology könyvtárai: libraries.mit.edu
- [15] University of Maryland könyvtára: www.lib.umd.edu
- [16] Új használók, lásd az Ex Libris USA honlapján: www.exlibris-usa.com/customers.asp
- [17] A State University of New York (SUNY) könyvtári rendszere: www.sunyconnect.suny.edu
- [18] CONSER: lcweb.loc.gov/acq/conser/. A Library of Congress égisze alatt még az 1970-es évek elején indult a CONSER Project (CONVersion of SERials) a manuális folyóirat-feldolgozás gépi formára való átállítása érdekében. Ebből aztán folyamatos gyakorlat és szolgáltatás lett, amely folyóiratokról standard, hiteles bibliográfiai rekordokat kínál. 1986-ban a megváltozott cél miatt lett CONSER Program, változatlan mozaikszó mögött új tartalommal: Cooperative ONLINE SERials. 1997-ben a CONSER betagolódott a Program for Cooperative Cataloging elnevezésű szélesebb kezdeményezésbe: www.loc.gov/catdir/pcc A CONSER adatbázisa megtalálható a WorldCat-ben, az OCLC egyesített katalógusában: www.oclc.org
- [19] Az Apache httpd-szerver szabad hozzáférése program, amelyet a Apache Project nevű alapítvány tart karban: www.apache.org Az NCSA cég munkatársa, Robert McCool által készített eredeti httpd-mont nyolc fejlesztő patchek, javítócsomagok segítségével tökéletesítette, így 1995 decemberében megjelent az Apache-szerver 1.0 verziószámával. Nevét az apa(t)che szóban rejlő patch „folt, javítócsomag”-ból nyerte, de a fejlesztők egyúttal tisztelettel adóznak az arizonai és új-mexikói területen élő apacs indiánoknak. Az indián törzs tagjainak kiváló stratégiai ügyessége és elnyűhetetlen kitartása – a népnév jelentése: harcos – pozitív asszociációs értékkel bír az Apache-szerver esetében. Az apacsok honlapja: www.indians.org/welker/apache.htm
- [20] Az Oracle honlapja: www.oracle.com
- [21] A www-szerverek összehasonlítását lásd: webcompare.internet.com, illetve az Apache-szerver értékelését: serverwatch.internet.com/reviews/web-apache.html
- [22] Ismeretes, mennyire nagy a zavar a karakterek kódolása körül. A Unicode (magyarul mondhatjuk, hogy unikód) épp ezt próbálja felszámolni azzal, hogy minden karakternek egy unikális számot ad ki, platformtól, programtól, nyelvtől függetlenül. Elterjedtsége széles körű, egyike a sikeres „globálisan” elfogadott szabványoknak. Bár az ISO 10646 és az unikód nem ugyanaz, mégis a két standard verziói szinkronban vannak. Az unikódot az 1991-ben alakult Unicode Consortium nonprofit szervezet gondozza: www.unicode.org A kódolás kidolgozása Joe Becker és Lee Collins (Xerox Co.) nevéhez fűződik (1987). Az UTF (Unicode Transformation Format) egy algoritmikus mappelés az unikód minden skaláris értékétől egy egyedi bájt szekvenciához. Létezik UTF-8, UTF-16 és UTF-32. Ma a weben az UTF-8 a standard, az UTF 16-ot a Java és a Windows használja, a UTF-32 pedig Unix platformok céljaira szolgál. Szerencsére ezek között a konverzió elég gyors. Az UTF-16 kb. 65 ezer karakter 16 bites unikód-ábrázolását teszi lehetővé. Ún. szurrogát párok definiálásával további 1 millió karakter megjelenítése lehetséges. Ez utóbbi azonban még vázlatos elképzelés, erősen kísérleti jellegű. Az egyediség miatt a mappelés visszafelé is megy: minden UTF veszteség nélküli „kirándulást” (lossless round tripping) tesz lehetővé – bár ez a nem valid 16 bites értékek (FFFE,FFFF) külön mappelését is igényli. = Unicode Technical Report #6: www.unicode.org/unicode/reports/tr6
- [23] A Genfben székelő Európai Nukleáris Kutatási Központ (CERN) könyvtári rendszerének honlapja: library.cern.ch – a CERN archívuma: weblib.cern.ch/Home/Archives/
- [24] A szabványok magyar nyelvű leírása megtalálható a Miskolci Egyetem weblapjának gazdag levéltári anyagában: www.lib.uni-miskolc.hu/lib/archive/
- [25] Az EAD (Encoded Archival Description) gondozója a Library of Congress, hivatalos honlapja: lcweb.loc.gov/eadd/
- [26] AConet: www.aconet.at
- [27] Ausztria Könyvtári Hálózata (ALN): www.bibvb.ac.at/verbund-opac.htm
- [28] Deutsche Bibliothek: www.ddb.de
- [29] A virtuális és az egyesített katalógus hazai „kalandja” a Közelkat és a MOKKA. A Közelkat fejlesztése sajnálatos módon félbemaradt. Kidolgozásakor a szakértői bizottságban a Z39.50 szabvány kissé lebutított változatának megvalósítása mellett döntötünk, hiszen a rendelkezésre álló keret, a Tempus/Phare pályázat akkor csak arra adott lehetőséget. A teljes körű Z39.50 megvalósítására a remélt későbbi pályázati források elmaradása miatt nem került sor. Talán több sikerrel jár a MOKKA. 1996-ban a Mader Béla vezetésével összeállt bizottság (tagjai: Rónai Iván – Művelődési Minisztérium, Bakonyi Géza – JATE, Gyüre Péter – KLTE, Horváth Ádám – OSZK, Kokas Károly – JATE, Bánhegyi Zsolt – MTAK) javaslattervezetében először csupán a négy könyvtár részvételével kidolgozandó eljárás szerepelt, amihez más könyvtárak később csatlakozni fognak. Ez azonban másképp történt, és pillanatok alatt tizenötre duzzadt a részt vevő intézmények száma, ami egy ún. pilot project esetében szinte borítékolhatóan kezelhetetlen. A MOKKA további története eléggé ismert, az abszurd események és körülmények ellenére – elsősorban Vajda Erik projektmenedzsernek és Herman Ákos elnöknek köszönhetően – végül is megoldódni látszik ez az országos jelentőségű ügy: az OSZK oltalma és

- az NKÖM ernyője alatt Magyarországnak is lézen egy egyesített katalógusa: www.mokka.hu, illetve www.oszk.hu/
- [30] Searchlight: searchlight.cdlib.org/cgi-bin/searchlight
- [31] Flashpoint: lib-www.lanl.gov/www/flashpoint.htm
- [32] Zportal: www.fdggroup.com/fdi/zportal/about.html
- [33] Aggregator: www.copemic.com/products/aggregator
- [34] ENCompass: www.endinfosys.com/encompass.htm
- [35] Az ismert Z39.50 az egykori S/R (Search and Retrieve) szabvány továbbfejlesztése az ANSI/NISO keretében (gyakorlatilag megfelel az ISO 23950 szabványnak). Fenntartását a Library of Congress végzi: www.loc.gov/z3950/agency/ A NISO (National Information Standard Organization) az amerikai szabványügyi hatóság, az ANSI égisze alatt működő szervezet, amely kizárólagos joggal rendelkezik az információszolgáltatás technikai szabványaihoz. A kissé ijesztő név – Z39.50 – mögött az van, hogy a NISO eredetileg az ANSI Z39-es bizottsága volt. A NISO az általa kibocsátott protokollokat sorszámozza, és az ötvenedik ilyen szabványt nevezik Z39.50-nek. A Z39.50-nel kapcsolatos egyik legfontosabb kváziszabvány az 1729. számú Request for Comment (RFC), amely a Z39.50 TCP feletti működését szabályozza: szerzője Clifford Lynch, lásd rfc1729.x42.com/
- [36] A kérdésről részletesen I. Roy Tennant: Digital Libraries – Cross Database Search c. cikkét (2001. október 15.): libraryjournal.reviewsnews.com/
- [37] Metalib: www.metalib.com
- [38] A hitelesítés az e-kereskedelem stabilizátora, enélkül lehetetlen az online vásárlás, de a jogi eljárások esetében is csak az „authentication” révén fogad el a bíróság digitális bizonyítékok.
- [39] SFX: www.sfxit.com
- [40] Mint a terminológiából látható, az SFX a gépek közötti kliens-szerver kapcsolatépítést használja, I. a Z39.50 origin–target koncepcióját.
- [41] OpenURL specifikáció: www.sfxit.com/OpenURL/openurl.html
- [42] A mélyhivatkozás, a „deep linking” ma éles viták tárgya. Részben a hipertext eszményi megvalósítása, hiszen a weben lévő lapok bármely mélységű pontjára elvileg lehetővé teszi a kapcsolódást. A dolog másik oldala, hogy egy kiépített, nagy befektetést fölemesztő hierarchikus portál működtetője joggal várhatja el, hogy a látogatók a honlapról indulva lépkedjenek egyre mélyebbre, lássák a szponzorok lobogóit és hirdetéseit. Elképzelhető az is, hogy a portál fennmaradásának egyik kulcsa lehet a látogatók honlapon való számlálása, amely kimarad egy mélyhivatkozáshoz való közvetlen ugráskor. A dolog harmadik oldala, hogy ez igazából a kereskedelmi honlapoknál lényeges, hiszen a tudományos jellegű keresésnél „shoppingolást” hiába is várnának. A keresőmotorok és ún. crawlerek azal, hogy végigfésűlik a webet, és kibányásszák a hivatkozásokat, még olyan helyzetet is teremthetnek, hogy ugyan jelszó híján nem tudunk belépni egy adatbázisba a honlapján keresztül, ám a keresőmotor által gyűjtött halmaz révén egy mélyebben fekvő weblapot meg tudunk jeleníteni. A kérdés mai jogi összefoglalását lásd: www.gigalaw.com/articles/kubiszyn-2000-05b-p1.html
- [43] VAN DE SOMPEL, Herbert–HOCHSTENBACH, Patrick: Reference linking in a hybrid library environment (I-III). = D-Lib Magazine, 1999. 5. sz. www.dlib.org/dlib/october99/van_de_sompel/10van_de_sompel.html
- [44] A Dublin Core honlapja: dublincore.org Egészen friss fejlemény, hogy a NISO 2001. október 5-én elfogadta az 1995-ben indult Dublin Core Metadata Initiative (DCMI) betérjesztését a Dublin Core tizenöt elemet tartalmazó leírási készletéről (Z39.85 – 2001). Ingyen letölthető a NISO megújult honlapjáról: www.niso.org
- [45] Casalini Libri: www.casalini.it
- [46] L. a Trade Book Supply, Library Book Supply és Serials irányelveit az EDITEUR honlapján: www.editeur.org – Az EDI-szabványok hazai megteremtése érdekében 1998–2000 között az MTA Könyvtára részt vett az EXCEL elnevezésű Európai Niós telematikai programban, két konferenciára is sor került ennek keretében – Teveli Judit és Murányi Lajos segítségével messzemenően támaszkodva magam voltam ezeknek a szervezője, és az EXCEL hazai összekötője.
- [47] Thesszaloniki városának honlapja: uranus.eng.auth.gr/new/eng/thessaloniki.html
- [48] KRISTÓ Gyula: A magyar államalapítás. = História, 23. köt. 5–6. sz. 2001. p. 9.
- [49] A Diocletianus-féle keresztényüldözés során, 303-ban vértanúhalált halt Szent Demeter képe szerepel a Szent Korona görög részén. Az ábrázolást és a kép szimbolikájáról szóló fejtegetést lásd: www.freeweb.hu/jelenpont/korona04.html
- [50] DÜMMERTH Dezső: Az Árpádok nyomában. Budapest, 1977. p. 69., 110–122.
- [51] MORAVCSIK Gyula: A magyar történet bizánci forrásai. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1934. p. 171–172.
- [52] Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Összeáll. Moravcsik Gyula. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988.
- [53] GYÖRFFY György: István király és műve. Budapest: Gondolat, 1977. p. 40–63., 68.
- [54] A bluetooth-technológia adatátviteli szabvány a 2,4 gigahertzes tartományt használja; segítségével lehetővé válik a drótnélküli kistávolságú (max. 30 méter) kapcsolat, mondjuk a billentyű és a képernyő között: www.bluetooth.com, illetve bluetooth.ericsson.se

Beérkezett: 2001. XI. 15-én.